

ARXAIK JAMIYATLARDAGI SIYOSIY HOKIMIYATLARNING MADANIY ASOSLARI

Ro'zimatov Farruhbek

O'ZJOKU, "Siyosatshunoslik" ta'lim

yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annontatsiya: Ushbu maqolada arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyatning madaniy ildizlarini chuqur tahlil qiladi. Qadimgi Misr, Mesopotamiya, Xitoy va Hind vodiysi tsivilizatsiyalarida hokimiyatni shakllantirish va qonuniylashtirishda din, mifologik e'tiqodlar, ramziy marosimlar, an'anaviy qoidalar va yozuvning muhim roli ko'rib chiqiladi. Hukmdorlarning ilohiy vakolat sifatida tasvirlanishi, diniy marosimlarning jamiyatni birlashtiruvchi kuchi va yozma qonunlarning hokimiyatni rasmiylashtirishdagi ahamiyati alohida e'tibor markazida. Shu bilan birga, ushbu madaniy asoslarning zamonaviy boshqaruv tizimlari va ijtimoiy tuzilmalarga ta'siri o'rganilib, o'tgan davrlarning bugungi kunga meros qoldirgan saboqlari yoritiladi. Tarix, madaniyat va siyosatshunoslik sohasiga qiziqqan keng o'quvchilar uchun mo'ljallangan ushbu maqola o'zining dolzarbligi va tushunarli bayoni bilan ajralib turadi.

Kalit so'zlar: arxaik jamiyat, siyosiy hokimiyat, madaniy ildizlar, din, mifologiya, ramziy marosimlar, an'analar, yozuv, ilohiy vakolat, ijtimoiy tuzilma.

HOKIMYATNING MADANIY ASOSLARI

Arxaik jamiyatlar, ya'ni ilk davlatlar va davlatgacha bo'lgan tuzilmalar davri, insoniyat tarixidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Bu jamiyatlar, odatda, miloddan avvalgi 4–1-ming yilliklarda Mesopotamiya, Misr, Hind vodiysi va Xitoy kabi hududlarda shakllangan bo'lib, siyosiy hokimiyatning dastlabki shakllarini yaratgan. Arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyat nafaqat iqtisodiy yoki harbiy kuchga, balki madaniy asoslarga – din, mifologiya, an'ana va ramziy tushunchalarga ham tayangan. Ushbu maqola arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyatning madaniy asoslarini o'rganadi va uning jamiyat tuzilishidagi o'rnini tahlil qiladi.

1. Arxaik jamiyatlarning umumiy xususiyatlari

Arxaik jamiyatlar iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan o'ziga xos xususiyatlarga ega edi. Ular qishloq xo'jaligiga asoslangan bo'lib, irrigatsiya tizimlari, savdo va hunarmandchilik rivojlangan edi. Ijtimoiy tabaqalanishning dastlabki shakllari paydo bo'lib, jamiyatni ruhoniylar, harbiy aristokratiya va oddiy dehqonlar kabi guruhlariga ajratgan. Siyosiy hokimiyat esa ko'pincha monarxik shaklda, ya'ni podsho yoki shoh sifatida ifodalangan.

Ammo bu hokimiyat faqat zo'ravonlik yoki iqtisodiy nazorat bilan mustahkamlanmagan. Madaniy omillar – din, mifologiya va ramziy marosimlar – hokimiyatni qonuniylashtirishda muhim rol o'ynagan. Arxaik jamiyatlarda hokimiyatning madaniy asoslari uning barqarorligini ta'minlagan va jamiyatning bir butun sifatida ishlashiga yordam bergan.

2. Din va mifologiya: Hokimiyatning ilohiy kelib chiqishi

Arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyatning eng muhim madaniy asosi din edi. Hukmdorlar ko‘pincha ilohiy kelib chiqishga ega deb e‘lon qilinardi. Masalan, Qadimgi Misrda fir‘avnlr xudolar – ayniqsa, Ra (quyosh xudosi) yoki Horus (osmon xudosi) – ning timsoli sifatida qabul qilingan. Fir‘avn nafaqat siyosiy rahbar, balki xudo va odamlar o‘rtasidagi vositachi edi. Bu e‘tiqod fir‘avnning hokimiyatini mutlaq va so‘roqsiz qilgan.

Mesopotamiyada esa shohlar xudolar tomonidan tanlangan deb hisoblanardi. Masalan, Shumer shohlar ro‘yxatida hukmdorlarning hokimiyatini xudolar tomonidan berilgan deb tasvirlanadi. Bunday mifologik tasavvurlar jamiyatda hokimiyatni qonuniylashtirishga xizmat qilgan va xalqning itoatkorligini ta‘minlagan.

Din nafaqat hokimiyatni mustahkamlash, balki jamiyatni birlashtirish vositasi sifatida ham ishlatilgan. Yirik diniy marosimlar, ma‘badlar qurilishi va xudolarga bag‘ishlangan bayramlar jamiyatning bir butun sifatida ishlashiga yordam bergan. Masalan, Qadimgi Misrda Nil daryosining toshishi bilan bog‘liq diniy marosimlar nafaqat diniy, balki ijtimoiy va iqtisodiy hayotning markazida edi.

3. Ramziy marosimlar va hokimiyatning ko‘rinishi

Arxaik jamiyatlarda hokimiyat nafaqat so‘z yoki buyruqlar orqali, balki ramziy harakatlar va marosimlar orqali ham namoyon bo‘lardi. Hukmdorlarning taxtga o‘tirish marosimlari, diniy bayramlar va harbiy g‘alabalarni nishonlash kabi tadbirlar hokimiyatning barqarorligini ko‘rsatardi.

Masalan, Qadimgi Xitoyda “Osmon mandati” tushunchasi mavjud bo‘lib, unga ko‘ra imperator osmon tomonidan hokimiyatga saylangan deb hisoblanardi. Agar imperator adolatsiz yoki muvaffaqiyatsiz bo‘lsa, osmon o‘z “mandatini” qaytarib olishi mumkin edi,

bu esa isyon yoki hokimiyat almashinuviga sabab bo'lardi. Bu tushuncha siyosiy hokimiyatni madaniy va falsafiy jihatdan mustahkamlardi.

Ramziy narsalar – toj, tayoq, taxt yoki maxsus liboslar – ham hokimiyatning muhim timsoli edi. Masalan, Mesopotamiyada shohlar maxsus bosh kiyimlar kiyib, xudolar oldidagi o'z maqomlarini ko'rsatardi. Bunday ramzlar oddiy xalqqa hokimiyatning ulug'vorligini va uning ilohiy kelib chiqishini eslatardi.

4. An'analar va ijtimoiy tartib

Arxaik jamiyatlarda an'analar siyosiy hokimiyatning boshqa bir muhim madaniy asosi edi. An'analar jamiyatning ijtimoiy tuzilishini mustahkamlab, har bir sinf yoki guruhning o'z o'rnini belgilardi. Masalan, Qadimgi Hindistonda varna tizimi (brahmanlar, kshatriyalar, vayshyalar va shudralar) jamiyatni qat'iy ierarxiyaga bo'lib, hokimiyatni brahmanlar (ruhoniylar) va kshatriyalar (harbiy aristokratiya) qo'lida ushlab turardi. Bu tizim diniy va madaniy an'analarga asoslangan bo'lib, xalq tomonidan tabiiy va o'zgarmas deb qabul qilingan.

An'analar orqali hokimiyatning uzluksizligi ta'minlanardi. Masalan, merosxo'rlik tizimi orqali hokimiyat bir suloladan ikkinchisiga o'tardi. Qadimgi Misrda fir'avnlr sulolasi ko'pincha bir oila ichida davom etardi, bu esa hokimiyatning barqarorligini ta'minlagan.

5. Yozuv va hokimiyatning rasmiylashuvi

Arxaik jamiyatlarda yozuvning paydo bo'lishi hokimiyatni yanada mustahkamlashga xizmat qildi. Yozuv orqali qonunlar, farmonlar va diniy matnlar rasmiylashtirildi. Masalan, Mesopotamiyada Xammurapi kodeksi (miloddan avvalgi 18-asr) yozma shaklda qonunlarni belgilab, hokimiyatning adolatli ekanligini ko'rsatishga xizmat qildi.

Yozuv shuningdek, hokimiyatning ramziy ifodasi sifatida ishlatilardi. Obidalar, ma'bad devorlaridagi yozuvlar va shohlarning g'alabalari tasvirlangan lavhalar xalqqa hokimiyatning qudratini eslatardi. Masalan, Qadimgi Misrda fir'avnlarning harbiy yutuqlari haqidagi yozuvlar ko'pincha ma'badlarda saqlanardi.

6. Madaniy asoslarning zamonaviy ahamiyati

Arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyatning madaniy asoslari nafaqat o'sha davrda muhim bo'lgan, balki zamonaviy jamiyatlarda ham o'z aksini topadi. Masalan, din va ramziy marosimlar hozirgi kunda ham davlat rahbarlarining inauguratsiya marosimlari, milliy bayramlar va rasmiy nutqlarda ko'rinadi. An'analar va qonunlarning yozma shaklda rasmiylashtirilishi esa zamonaviy konstitutsiyalar va qonunchilik tizimlarining asosini tashkil qiladi.

Arxaik jamiyatlardan qolgan bu meros bizga hokimiyatning faqat kuch yoki iqtisodiy resurslarga asoslanmasligini, balki madaniy va ramziy omillarga ham bog'liqligini ko'rsatadi. Bu omillar jamiyatning birligini ta'minlash va hokimiyatni qonuniylashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Arxaik jamiyatlarda siyosiy hokimiyatning madaniy asoslari din, mifologiya, ramziy marosimlar, an'analar va yozuv kabi omillarga asoslangan edi. Bu omillar hokimiyatni nafaqat mustahkamlash, balki jamiyatni bir butun sifatida saqlashga xizmat qilgan. Qadimgi Misr, Mesopotamiya, Xitoy va Hindiston kabi jamiyatlarda hokimiyatning ilohiy kelib chiqishi, ramziy marosimlar va an'analar orqali qonuniylashtirilgan. Bu tajriba zamonaviy jamiyatlarda ham o'z aksini topib, hokimiyatning madaniy asoslarga tayanishi muhimligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Trigger, B. G. (2003). Understanding Early Civilizations: A Comparative Study. Cambridge University Press.
2. Liverani, M. (2017). The Ancient Near East: History, Society and Economy. Routledge.
3. Frankfort, H. (1948). Kingship and the Gods: A Study of Ancient Near Eastern Religion as the Integration of Society and Nature. University of Chicago Press.
4. Chang, K. C. (1983). Art, Myth, and Ritual: The Path to Political Authority in Ancient China. Harvard University Press.
5. Sharma, R. S. (2005). India's Ancient Past. Oxford University Press.
6. https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/2021/07/BFI_WP_2021-81.pdf
7. https://courses.lumenlearning.com/suny-culturalanthropology/chapter/political_anthropology/
8. <https://plato.stanford.edu/entries/ancient-political/>